

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 112 / Olot, abril 2018

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / PER QUÈ HE CAMINAT TOTS ELS CARRERS D'OTOT

Un dia qualsevol desapareix un tros de terra. On hi havia els horts. Al costat de la casa de la senyora Rosa. Al carrer de l'abat Racimir d'Olot, per exemple. Però podria ser qualsevol ciutat. Els matolls, l'hort, aquell camí, les vistes sobre els camps, el Miquel que hi plantava i el Lluís que el visitava. Desapareixen. Adeu tros d'història. Hi apareix un cartell. Aquest tros de terra ha estat adquirit. Una nova promoció. Una nova casa. Un nou barri. I així la ciutat creix, es construeix, es defineix, es transforma.

Soc la Clara Nubiola i realitzo projectes artístics relacionats amb el territori, amb la ciutat, amb els barris.

Soc la veïna Carme que diu a la Lluïsa que quin horror, has vist quines cases més lletges que ens han fet a Nonet Escubós? Soc el Miquel que ja no té hort, ni corriol, ni una excusa per omplir el temps lliure. Soc la que viu al costat del Consum i diu doncs, aquí, no vegis quin parc ens han fet. No serveix per a res.

L'altre dia algú em preguntava: Per què fas aquests projectes? ¿Què és el que intentes? Vaig passar tota la meua infància observant les coses que passaven al meu poble. Quan van decidir posar aquells fanals de formigó que il·luminaven el cel, cremant estrelles i enfosquint carrers. Quan van eliminar aquella font de la tortuga per fer-ne una altre d'igual, però mira aquesta que moderna. Quan van enderrocar aquelles cases del 15... que constituïen

el centre històric i social del poble per fer-ne, un, dos, tres *mamotretos* i una plaça que fa pena... Després jo explicava tot allò a qui volgués escoltar-me.

A casa, els meus pares tenien dues respostes: "Clara, en dos dies ni ho veuràs. Els humans, ens acostumem a tot". "Clara, i quin dret tens tu a decidir què és i què no és maco?". Em vaig fer gran. I vaig decidir no acostumar-m'hi. Jo faria de veïna amb alta veu. Amb un paper, algunes paraules i molts dibuixos parlaria del territori, de les ciutats, de nosaltres, per poder dir ben alt que les ciutats les construïm nosaltres, que allò que hi fem i reividiquem condicionarà les nostres vides, les nostres relacions i els costums.

D'exemples clarificadors, a Olot en tenim uns quants. Sobta la quantitat de places dures, sense arbres i amb absència de bancs o amb bancs marginals que hi ha a Olot. Places que es converteixen en espais residuals on amagar-se d'alguna cosa, fetes, només, per ser travessades ràpidament. I si hi haguessin arbres, i si hi hagués gespa i si els bancs no fossin bolets plantats sense orientació ni voluntat de afavorir la socialització? Potser així el senyor Pere que viu al carrer de la Verge del Portal s'hi asseguraria els dies de sol. I també els seus amics. I potser el Roger es trobaria amb la Magda i ves a saber... Ara en aquell banc invisible hi fuma un porro aquell que sap que allà no el molestarà ningú.

Des de l'Observatori del Paisatge de Catalunya em van convidar a parti-

cipar en la residència sobre urbanisme que durant el mes de gener es portava a terme a la Residència Faber d'Olot.

Jo ja "conexia" Olot d'anteriors visites. Coneixia l'església. La plaça Major, el mercat, aquella xocolateria i fins i tot el Museu del Sants. I aquell xiquiparc engarjolat... Que sí, que ja ho sé, que així als nens no els esclafen.

Però això, desencantem-nos, no és conèixer. Pensar que la ciutat és allò que l'Oficina de Turisme ens mostra no és conèixer. La ciutat va més enllà del centre històric, de les cases modernistes, d'allò tan maco que es va construir fa molts anys. La ciutat és també "tota la resta". Aquelles 500 cases aparellades que fem trencant la fisonomia orgànica de la ciutat, és també aquella planificació urbanística que deixem a mitges perquè no es ven, són aquelles fàbriques històriques que destruïm pensant que són lletges i són els bars de tota la vida que desapareixen perquè no els cuida ningú.

Per això vaig decidir caminar tots els carrers d'Olot. Fer un relat subjectiu, crític, irònic i vivencial de la ciutat d'Olot. Una experiència que recomano a urbanistes, arquitectes, planificadors, pensadors de ciutat.

Olotins, teniu una ciutat de gran potencial on perseveren moltes joies. Vigileu-les! I si us plau, cuideu-me el carrer de Sant Cristòfor i el molí de la plaça de la Lliça!

Un plaer. Seguim.

CLARA NUBIOLA

ANIVERSARI / 50 ANYS D'OTOT, CIUTAT PUBILLA DE LA SARDANA

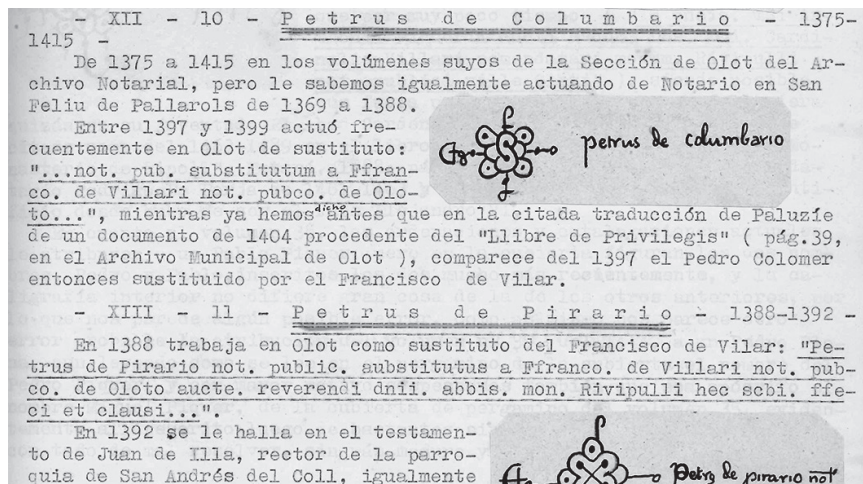
El diumenge 20 d'abril de 1968 es van celebrar els actes de proclamació d'Olot com a Ciutat Pubilla de la Sardana per a aquell any. La població, representada per l'Agrupació Sardanista d'Olot, va rebre de mans del president de l'Obra del Ballet Popular el clauer i la flama que reconeixien els mèrits i la tasca desenvolupats en el foment i la difusió de la dansa.

Entre els nombrosos actes organitzats a la ciutat, van destacar l'estrena

de la sardana *Olot, Ciutat Pubilla*, composta per Joan Hernández Baiges (Móra d'Ebre, 1911-Tarragona, 1988), metge vinculat a la ciutat, i la construcció d'un monument a la sardana, projectat pel jove artista Xavier Carbonell Serra (Olot, 1942-2015). El monument es va erigir al passeig de Ramon Guillaumet on va restar fins a l'any 2008, quan va ser traslladat als jardins del Parc Nou amb motiu de la remodelació del passeig.

ACCA. Col·lecció d'històries de Josep M. Dou Casals

Dins de la Col·lecció de documents de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa es conserva un interessant mecanoscrit de cent trenta-tres pàgines d'una gran utilitat per als estudiosos del notariat de la comarca. Es tracta del treball *Los notarios de la circunscripción de Olot*, una obra inèdita redactada l'any 1950 per Joaquim Danés i Torras (Olot, 1888-1960), metge i historiador, i el seu fill Josep M. Danés i Llongarriu (Olot, 1926-2005), advocat. Amb aquest exemplar, els autors van concórrer al Premio Antonio Par, convocat l'any 1951 pel Col·legi de Notaris de Barcelona per guardar una investigació històrica realitzada a partir de protocols notarial catalans. El jurat va premiar altres treballs –els de Jaume Vicens i Vives i Ferran Duran Canyameres, concretament– i els Danés van optar per presentar aquell mateix mecanoscrit al premi del Patronat d'Estudis Històrics Olotins. Finalment, l'estudi històric va ser premiat l'octubre de 1952. Tot i que l'entitat convocant tenia la voluntat de publicar-lo, mai no va disposar del pressupost necessari per fer-ho i els autors van optar per dipositar l'original a la Biblioteca Municipal d'Olot, on va ingressar amb el número de registre 17961.

El mecanoscrit, ara conservat a l'Arxiu Comarcal, és una bona aproximació als notaris locals "de quienes nos haya sido posible algo saber", com precisen els autors. Repassa, de manera molt detallada en alguns casos, tots els notaris documentats a la circumscripció d'Olot –equivalent al partit judicial o a la comarca actuals– des del segle XIII fins al moment de la redacció de l'estudi. En un primer apartat, s'hi apleguen els escrivans que van actuar a la vila olotina, mentre que les dades so-

bre els notaris de Besalú, Sales de Llierca-Tortellà, Castellfolit de la Roca, Crespià-Dosquers, el Mallol, Ridaura, les Preses, Santa Pau-Finestres i Sant Feliu de Pallerols apareixen en la segona part del text. Els autors van elaborar una ordenació cronològica esquemàtica dels professionals identificats i una relació detallada de les dades obtingudes de cadascun. A més de situar el seu període d'actuació i concentrar totes les dades biogràfiques i bibliogràfiques, la fitxa individual del notari s'acompanya d'un dibuix que vol reproduir fidelment el *signum* emprat pel fedatari en l'autorització de documents.

El conjunt constitueix un exhaustiu recull de la informació que conté el fons de protocols notarial, custodiat a mitjan segle XX a l'edifici de l'Hospici d'Olot. El notari Ramon Capdevila Esquerda, que actuava com a arxiver del districte en aquelles dates, va donar el permís necessari per a la consulta dels més de tres mil volums que s'hi aplegaven. Els autors van poder complementar la recerca amb col·leccions de pergamins, llibres municipals, registres parroquials i obres d'autors locals. El resultat que s'ofereix en el mecanoscrit constitueix un repertori del notariat local molt documentat –no exempt d'errors, com ara la identificació d'un inexistent notari "Mateo Real", d'Olot, a cavall dels segles XIV i XV– que facilita la recerca als investigadors.

Un dels dos responsables de l'estudi, Joaquim Danés, es dolia que el gran esforç invertit en el treball havia rebut "l'honor d'anar al cove", oblidat sense cap mena de reconeixement. La queixa no és del tot certa: tot i restar inèdit, encara avui dia es pot considerar una obra de referència ineludible.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

Recentment, l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic ha publicat el llibre *Esments d'orfebreria litúrgica en la documentació catalana (Segles IX-XIV)*. *Recull provisional*, de la historiadora de l'art Lourdes de Sanjosé. L'obra aplega les referències a **objectes litúrgics** aparegudes en els nombrosos diplomataris medievals publicats fins a l'actualitat. Pel que fa a la comarca de la Garrotxa, l'autora identifica una patena esmentada en el document de dotació de Sant Julià de Ribelles (any 947); una patena i un calze que consten en la dotalia de Sant Joan les Fonts (959); els anells, gemmes, segells i vasos llegats per Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú, al monestir de Sant Pere de Besalú (979); unes cobertes d'evangeliari encarregades pel comte Bernat Tallaferro per a Santa Maria de Finestres (1020); un anell de Guifré, bisbe de Carcassona, per a Santa Maria de Besalú (1044); el llegat d'Hug de Cervera, vescomte de Bas, per a la restauració de calzes i creus de les esglésies de Sant Privat d'en Bas, Sant Esteve Saüll (o d'en Bas) i Sant Romà de Joanetes (1175), i dos calzes d'argent comprats i cedits pel clergue Ramon per a Sant Pere de les Preses (1275).

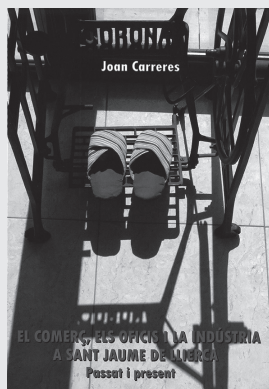
...

En el Ple de l'Ajuntament d'Olot del proppassat mes de març es va aprovar per unanimitat una moció d'Esquerra Republicana de Catalunya que demanava que el consistori homenatgés els olotins empresonats als camps de concentració nazis durant la Segona Guerra Mundial. El reconeixement consistiria en la col·locació d'una **llamborda Stolpersteine** (pedra de topada, en alemany) per cadascuna de les 8 persones vinculades a Olot que se sap que hi van ser ingressades, quatre de les quals hi van morir. Les llambordes *Stolpersteine* són peces quadrades de formigó recobert de llautó on es graven les dades de cada persona homenatjada i es col·loquen davant dels edificis on havia viscut o treballat abans de la seva deportació i el seu empresonament. L'acord municipal inclou sol·licitar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'elaboració d'un informe sobre els llocs més convenients per instal·lar el memorial de cada víctima olotina del nazisme.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

CARRERES, Joan,
El comerç, els oficis i la indústria a Sant Jaume de Llierca, passat i present, Sant Jaume de Llierca: Ajuntament de Sant Jaume de Llierca i Editorial Oliveras, 2018, 159 p.

CATALAN, Jaume,
Santuaris i ermites de la Mare de Déu a les comarques gironines. La Garrotxa i El Pla de l'Estanty: rutes en BTT i a peu: itineraris, Girona: Pal Verd, 2017, 154 p.

“Cisquet”, *el maqui olotí. Un heroi del nostre temps: Guerriller de la llibertat*, Barcelona: Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme, 2017, 54 p.

COSTA, Ernest,
Hem votat! Cartells, pancartes, murals i banderes de l'1-O, la Bisbal d'Empordà: Edicions Sidillà, 2017, 239 p.
Conté imatges preses als municipis de Castellfollit de la Roca, Olot, les Planes d'Hostoles, Sant Feliu de Pallerols, Sant Jaume de Llierca, Sant Joan les Fonts i Tortellà.

GIRONELL, Martí,
La força d'un destí, Barcelona: Columna, 2018, 317 p.

Lleva del 53: Cinquanta anys de trobades de germanor, Olot: Lleva del 1953, 2018, [37] p.

TORRES, Maribel,
Ossos de fira, Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2018, 108 p.

ARTICLES

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [Notes diverses]”, *L'Hostolenc*, núm. 40, gener-juny 2014, p. 19-21.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [Acta 04/02/1883]”, *L'Hostolenc*, núm. 41, juliol-desembre 2014, p. 21.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [Acta 25/12/1842]”, *L'Hostolenc*, núm. 42, gener-desembre 2015, p. 45.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [Acta 23/05/1915]”, *L'Hostolenc*, núm. 43, gener-juliol 2016, p. 32-33.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [12/11/1925]”, *L'Hostolenc*, núm. 44, agost-desembre 2016, p. 34-35.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [17/06/1926]”, *L'Hostolenc*, núm. 45, gener-juliol 2017, p. 33-34.

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament [10/09/1916]”, *L'Hostolenc*, núm. 46, agost-desembre 2017, p. 37.

ALCALDE, Gabriel,
“La creació dels museus locals en el context polític i social de començaments del segle XX a Catalunya”, dins *Dels museus de ciències del segle XIX al concepte museístic del segle XXI. Cent anys del Museu Darder de Banyoles* (Quaderns; 37), Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 2017, p. 77-86.

ALCALDE, Gabriel i SAÑA, Maria,
“Mesolithic occupations in Bauma del Serrat del Pont, 7500-6500 cal BC: new data on the last hunter-gatherer populations in northeast Iberia”, *Mesolithic Miscellany*, vol. 25/1, 2017, p. 3-10.

BARTOLOMÉ, José Luis,
“Catch the thief / Capere Fur. El thriller en anglès i el llatí”, *Auriga*, núm. 89, setembre 2017, p. 14-18.

CANALIAS, Laura et al.,
“La memòria oral a Mieres”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 3, gener 2018, p. 31-41.

CASACUBERTA, Margarida,
“El ventre de Barcelona. Rafael Nogueras Oller, de l'avantguarda a la desil·lusió”, *L'Avenç*, núm. 444, març 2018, p. 48-57.

CASADEMONT, Xavier et al.,
“Citizenship and immigrant anti-rumour strategies: a critical outlook from the Barcelona case”, *Citizenship Studies*, núm. 22, 2018, p. 37-52.

GUILLOT, Carles,
“Mieres durant l'Alta Edat Mitjana”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 3, gener 2018, p. 16-18.

MERINO, Imma,
“Una premsa lliure significa gent lliure”, *L'Avenç*, núm. 444, març 2018, p. 65-69.

MURLÀ, Josep,
“El pont de can Grèvol construït el 1757 i el molí de Mesclansayguas de la Vall de Bianya”, *Bisania*, núm. 25, febrer 2018, p. 17-20.

NOGUÉ, Joan et al.,
“Tancant cercles, obrint horitzons. Les contribucions del col·loqui internacional en Geohumanitats”, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 84, desembre 2017, p. 9-18.

PONTACQ, Joan,
“Camins”, *Roca de Migdia. Revista de Mieres*, núm. 3, gener 2018, p. 6-9.

PUJOLAR, Joan et al.,
“Gazte katalanen muda linguistikoak”, *Bat: Soziolinguistika aldizkaria*, núm. 104, 2017, p. 51-70.

VALERI, Xavier,
“Olot, catalana i de muntanya”, *Diari de Girona. Dominical*, 4 de març de 2018, p. 2-4.

VILA, Josep i PADULLÉS, Josep,
“Anàlisi de la flora de jardins privats del litoral de l'Alt Empordà”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 48, 2017, p. 45-56.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel,
“Jacobo M. de Espinosa, el promotor de l'Escola de Dibuix d'Olot (1781-1787)”, *Olot 1700*. [en línia]. 21 de març de 2018. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Aquests dies, els hiperventilats ens entretenim comparint les cartes que anem rebent dels presos polítics. No solen tenir gaire substància, ni ens donen cap informació nova; però ens fa eixera rebre-les. Ens agrada saber que ells saben que no els deixarem sols, que valorem el seu sacrifici, que tenen el nostre respecte i reconeixement. Som ben conscients que no deu servir de gaire res pràctic tanta carta, tant llaç groc i tantes concentracions. Però no defallim.

Fa uns anys, remenant el fons de la Biblioteca de Catalunya vaig trobar unes cartes de l'excalcalde republicà d'Olot Joan Deu i Ros, datades el 1897, adreçades als republicans empordanesos Ferran Sagalés i Alfons Corominas, on els explicava les gestions que havia fet en favor del jove advocat, militant de la Unió Republicana i promotor del grup cultural Foc Nou Pere Corominas, que estava pres al castell de Montjuïc, acusat d'haver participat en l'atemptat contra la processó de Corpus, al carrer Canvis Nous de Barcelona. Joan Deu, tot i que havia promès "no ser, acceptar ni pedir nada al actual gobierno", va escriure una carta "a mi amigo particular, el Presidente del Supremo de Guerra y Marina [el general Arsenio Martínez Campos], interesándome con él para que él a su vez lo haga con los demás magistrados de aquel alto tribunal" perquè tenia la "íntima convicció que Corominas no había participado en aquel horrendo delito". Tot i que era ben clar que Corominas no tenia cap relació amb l'atemptat, ni amb els que el justificaven, durant el judici el fiscal militar li va demanar la pena de mort. El

tribunal el va condemnar a vuit anys de presó, que li foren commutats per l'expulsió del país. Content de poder marxar a l'exili, Alfons Corominas, germà del pres, li va agrair les gestions fetes en pro del seu germà. Joan Deu, però, amb tota franquesa, li va respondre que havia pogut fer ben poc cosa, perquè el seu bon amic, d'ençà de la Tercera Guerra Carlina, s'havia desentès del cas. Però com que "su contestación no me llenó todo lo que deseaba", hi va insistir. La carta, plena d'afecte, acaba amb una felicitació a Pere Corominas "no solo por la justa victoria obtenida, que interrumpe de momento tanta lágrima e incertidumbre; sino porque les rehabilita y en particular a él". Gràcies a l'amnistia del desembre de 1897, Pere Corominas va poder tornar i iniciar una brillant carrera política i professional. Fundador de l'Institut d'Estudis Catalans; president de la Unió Federal Nacionalista Republicana, va signar el pacte fallit de Sant Gervasi. Durant la dictadura del general Primo de Rivera, va presidir l'Ateneu Barcelonès. Va participar en la redacció de l'Estatut de Núria i el 1933 fou nomenat conseller de Justícia i Dret de la Generalitat de Catalunya i després diputat a Corts. Durant la guerra espanyola fou comissari general de Museus. Com tants altres, va morir a l'exili sud-americà.

Trobar aquestes cartes de Joan Deu em va fer molta il·lusió. Espero que algun dia, en algun arxiu inesperat, algú trobarà les cartes que els demòcrates espanyols estan enviant als seus caps, exigint justícia i llibertat. Amén.

HISTÒRIES / GOYA I EL PAPER FABRICAT A LA GARROTXA

Si bé dels molins paperers de la Garrotxa en el segle XVIII (centrats, sobretot, a Sant Joan les Fonts) se n'han divulgat les dades més principals, de la comercialització i destinació última del paper que s'hi feia se'n sol parlar poc, perquè les notícies i les dades apareixen només de forma esparsa. Amb tot, cada vegada anem coneixent millor l'extens mercat que donava sortida al paper garrotxí.

Un dels centres on es consumia molt de paper fabricat als nostres molins era la vila de Madrid. El 1773 l'olotí Pere M. Florensa, amo d'un molí paperer a les Planes d'Hostoles, afirmava amb rotunditat que, de paper, "tant quant se'n pot fer, se lo emportan del molí per Madrid". Pocs mesos abans advertia a uns compradors de Barcelona que el paper els sortiria més car que altres vegades, "a causa del gran despaitg tenen per Madrid especialment". Ja se sap que a Madrid de burocràcia n'hi havia un bon tou, i que hi havia impremtes importants, i una i altra cosa pressuposen un gran consum de paper.

També en feien servir els particulars. Un d'aquests va ser Francisco de Goya, conegut per les seves teles, però també pels seus dibuixos. Si es rebusca en el catàleg del Museu del Prado, hom descobreix que un dels dibuixos preparatoris de la sèrie dels *Desastres de la guerra*, el que té per nom *Amar-ga presencia* (número de catàleg D03965), mostra, com a marca d'aigua del paper sobre el qual es va traçar, una "base de relicario, en su pie letra ALVA", segons descripció del catàleg. I en un paper de cartes creuades entre Goya i el seu amic Martín Zapater (número de catàleg ODG070), es veu que, a contrallum, hi apareix novament un "pie de relicario, apoyado en letra ALVA". El catalogador afegí que aquesta

marca "corresponde al molino papelero de Alva, afincado en Sant Joan les Fonts (Gerona) en la segunda mitad del siglo XVIII".

Josep Alva era un paperaire fill d'un pagès de Piera, a l'Anoia, que vingué a establir-se entre Olot i Sant Joan les Fonts. El 1758 va casar-se aquí amb Teresa Martí i Romaní, un germà de la qual, Francesc, també era paperaire a Capellades, un important centre paperer. En el moment del casament Alva encara constava com a "jove paperer", és a dir, que estava completant l'aprenentatge de l'ofici en algun dels molins del Fluvià. El 1774 va llogar el Molí Fondo de Sant Joan les Fonts, del qual eren propietaris els Vayreda, per fer-hi paper, un arrendament que s'anà renovant almenys fins a 1788. Sembla que no va tenir fills barons, però sí una filla, Rosa, que es casà amb el també paperer Jaume Coca i Pomés.

No cal dir que Francisco de Goya no deuria pas comprar directament el paper al nostre fabricant, sinó a algun comerciant madrileny que se'l feia portar d'aquí, i que podria tenir-ne algun estoc, perquè la data que el catàleg atorga al dibuix (1810-1814) s'allunya del temps de màxima producció del nostre paperaire. Amb tot, és de pensar que el geni no triaria pas qualsevol mena de paper, com tampoc no deuria comprar qualsevol mena de tela, perquè els suports materials sobre els que volia plasmar la seva creació artística per força havien de ser fruit d'una exigent tria de qualitat. Com la del paper que sortia del bon fer del nostre Josep Alva, aquí, a Sant Joan les Fonts.

MIQUEL PUIG I REIXACH

A OLOT SOMIANT AMB OLOT / EL CAMÍ DE L'AIGUA

ETIENNE ROUZÈS (<https://leventdesrues.wordpress.com/> / @leventdesrues)

Els primers camins que volia explorar quan vaig arribar a Olot eren els que em van aparèixer obrint la finestra de l'Hotel Riu Fluvià una tarda de gener de 2017. Serpentejaven, blancs entre els camps verds, sota la mirada del Puigsacalm. Em vaig quedar un moment mirant com es perdien al peu de les muntanyes, somiant amb totes les seves promeses i amb totes les imatges que hi espigolaria. A la nit vaig explorar un primer camí que em va portar a la creu del Triai, sota un cel taronja i cendres. Uns dies més tard, vaig anar a la Fageda, on em vaig perdre en la boirina humida, entre els faigs. Va passar un any abans de prendre l'últim camí, el que, davant del balcó, guiava la mirada cap a un barri suspès en un bosc, llunyà, al fons del paisatge.

Vaig davallar la carretera de Santa Pau fins a una petita capella blanca, on vaig agafar un camí a l'esquerra que em va portar als camps de més avall, seguint una paret ciclòpia. A Olot, cal fer només un pas de costat per estar al camp, la ciutat s'oblida ràpidament i fins i tot s'esborra del camp sonor. Les aus, el vent, les fulles, recuperen els seus drets. En aquesta perifèria verda de la ciutat, no cal gaire imaginació per veure el pintor Joaquim Vayreda recolzat en un arbre dibuixant *Primavera* o *Sortida de la Lluna* i xiulant una cançó tradicional, sota la mirada de les rentadores.

Després d'un o dos revolts, creuo un rierol vorejat d'arbres nuats, de totes les mides, plantats a banda i banda, com

per fer un corredor d'honor. Hi ha una masia una mica més enllà, on tothom està ocupat reparant el sostre del graner. A continuació, el camí segueix la ruta d'un canal i ara és el fil de l'aigua el que segueixo. Absorbit en el meu passeig, la meva ment es fa rierol: pren la forma d'herbes verdes, molles i còdols. Em deixo portar, meravellant-me de les pedres precioses (fragments de ceràmiques, de fet) que brillen al llit. El meu somni és interromput per la paret d'un mas (el mas Engràcia) que empresona de sobte el canal. A mà esquerra, una capella en un prat verd atreu la meua mirada: la capella de la Salut. Veient l'aigua corrent als seus peus, penso en tots els ritus pagans que precediren la seva fundació, quan allà hi havia un menhir o una pedra sagrada. A més, emana d'una paret una font prima que forma després una conca oval sobre la qual vetllen tres arbres. Ull obert a l'herba verda. En les novel·les artúriques, és a prop d'aquest tipus de font que el cavaller troba una fada. Aquí no hi ha fada, però sí el plaer de contemplar una il·luminació medieval, vivent i encarnada. A penes tinc temps de reprendre el camí, que estic a la font Moixina. Un feliç atzar m'hi va portar. Després d'una visita a la font vigilada per un escut amb cap de drac, faig un recorregut ràpid pel sender botànic i continuo cap a un camí a la dreta, empedrat com una antiga calçada. Algunes pedres són usades per les rodes dels carros. Una rodera profunda va revelar roques multicolors que, altrament, s'haurien quedat amagades als ulls dels transeünts, al cor de la pedra. A continuació, pujo a la dreta per no desviar-me del meu eix. Un camí costerut em porta a un turó al barri de Bonavista: era el que veia des de la meua habitació. Havia aconseguit el meu objectiu, però vaig decidir continuar la meua aventura. Per ziga-zagues que no descriuré aquí, arribo al riu Fluvià i finalment caic davant un autèntic moai de l'Illa de Pasqua plantat en una cruïlla, entre un edifici i una farmàcia! Ens quedem una estona mirant-nos als ulls, entre la indiferència general. El meu viatge aparentment anàrquic tenia sentit: havia seguit el circuit de l'aigua, des de la font fins a l'oceà, passant pel rierol i el riu. El meu camí era el de l'aigua.

ELS NOMS DE LA TERRA / GRAUS COMPETITIUS

XAVIER PUIGVERT I GURT

Hi ha paraules que em fascinen per la seva concisió i contingut. Són mots rotunds, precisos, lliures d'adjectivacions perquè s'autoqualifiquen quan són invocats en les converses. Una d'aquestes paraules que trobo fascinants és "grau", que a la majoria de comarques muntanyenques adopta el significat de pas obert a través d'un cingle per poder assolir-ne el cim. Obert a cops de pic i palades de terra. En terres costaneres no ho entendrien: allà s'aplica a un canal que comunica un estany amb el mar i, de vegades, a un punt proper on es pot desembarcar.

Aquí, la paraula llatina *gradus* va convertir-se en "graó/esgraó", per una banda, i en "grau", camí esglaonat, per l'altra. Un cert nombre de topònims escampats per desnivells de la Garrotxa guarden el record d'aquesta aplicació: el *pujant del Grau*, a Sous; el *Grau Sadidorta*, sobre el pont d'en Valentí; el *Grau Petit*, entre el Bestracà i Ferran; la *serra del Grau*, a Finestres... En tots els casos, el mot es va imposar a les denominacions més habituals ("costa", "muntada", "pendís" o "pujada") perquè suggeria als escaladors que l'entrebanc orogràfic havia estat modificat per l'home i que aquella traça havia passat a ser la millor opció per superar-lo.

Ara bé, què passava quan diversos passos esglaonats conviuen en un mateix espai? Doncs, evidentment, que un acabava per imposar la seva oferta per damunt de la competència. N'és un exemple il·lustratiu el triomf del *Grau d'Olot* com a porta d'accés de la plana d'en Bas a l'altiplà del Collsacabra. Quirze Parés, gran coneixedor d'aquell espai, va assenyalar l'existència des de temps immemorials de deu "graus" entre el coll d'Uria i la serra del Llancers. Deu opcions que competien per atraure la demanda dels qui volien acostar-se a Osona sense patir gaire. I a mitjan segle XVI una es va imposar, segurament perquè el seu trajecte o la seva factura oferien més garanties per enfilejar la muntanya. L'any 1567, el camí ral que sortia d'Olot cap a Vic ja s'esmenta com "el que va al Grau". Així, en singular, com si els altres no comptessin... La cirereta final va arribar poc temps més tard, quan es va obrir un hostal al "cap del Grau" –regentat l'any 1592 per Bernat Collell, del poble proper de Pruit– per donar servei al trànsit creixent per la via. És la primera aparició de l'històric *Hostal del Grau*.

Definitivament, el nostre "grau" havia manufacturat un producte imbatible que va escombrar la competència del sector toponímic.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / ALS RIUS NO SE'LS POT ESCANYAR

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El concepte d'*espai fluvial* és un terme molt ampli que engloba, a més de la llera i les ribes d'un riu, tota la franja inundable. Dins d'aquest espai fluvial hi ha una part pública, coneguda com a Domini Públic Hidràulic, que per entendre'ns seria la llera i les ribes fins a un límit marcat per la mitjana de les màximes avingudes ordinàries en aquell tram de riu, i una part privada. Precisament, és dins la part privada, en una franja de cinc metres, on hi ha definida la zona de servitud, pensada per permetre que qualsevol persona pugui transitar per la vora del riu. Una de les dificultats associades a la gestió dels espais fluvials és que no sempre queda clar quin és aquest límit públic-privat, i sovint els propietaris, davant d'aquesta indefinició, intenten guanyar terreny al riu o bé evitar que aquest els en prengui construint-hi murs o esculleres. O, en el pitjor dels casos, aixecant construccions allà on no convé. Perquè en la gestió dels espais fluvials hi ha dos aspectes fonamentals: un és el coneixement de la mateixa dinàmica fluvial, sobretot pel que fa al règim fluvial. Disposar de dades històriques, és a dir, sèries llargues de l'evolució del cabal, sobretot dels episodis d'avingudes extremes, és bàsic per prevenir danys futurs. I dos, la importància de mantenir les zones inundables lliures d'edificacions i de tots aquells usos, ja siguin temporals o permanents, que comprometin les funcions hidrològiques, ecològiques i paisatgístiques dels espais fluvials. Als rius no se'ls pot escanyar. Són ànimes lliu-

res que necessiten espai per moure's. Perquè tots sabem que tard o d'hora, peti qui peti, els rius acabem prenent l'espai necessari per desaiugar el volum d'aigua que les grans riuades transporten. La delimitació de les zones inundables es fa tenint en compte l'anomenat *període de retorn*, que fa referència a la freqüència estadística amb la qual es pot produir una inundació en un determinat període de temps. Aquesta àrea inundable està definida en els *Plans de gestió del risc d'inundació* que l'Agència Catalana de l'Aigua, l'organisme responsable de la gestió dels espais fluvials a Catalunya, ha elaborat per a tots els rius de les conques internes.

Però a vegades no és l'edificació el que caldria limitar o regular, sinó altres usos. Per exemple, el de situar horts dins o al costat dels espais fluvials. L'elevada fertilitat del sòl que solen presentar les terrasses fluvials fa que siguin terrenys molt cobejats. Però si el sòl és fèrtil és perquè el riu hi diposita sediments i això ho fa cada vegada que baixa una riuada. Per tant, per reduir el risc i prevenir danys, és fonamental deixar els marges fluvials lliures d'aquest ús. Una actuació ben interessant que s'ha fet a Olot, l'octubre passat, ha estat la de retirar tots els horts que, de mica en mica i de manera absolutament permissiva, s'havien anat consolidant a la riba esquerra del Fluvià, entre el Molí d'en Climent i el pont de l'avinguda de Sant Jordi (el pont del Consum). La probabilitat que fossin arrasats per la propera gran riuada era elevadíssima. Simplement era una qüestió de temps que això s'esdevingués. Per sort, s'han desmuntat abans que una avinguda no s'endugués riu avall pels, canyes, plàstics, bidons, cols, faves i enciams. Actuacions d'aquest tipus s'haurien de fer en tots aquells trams on s'hagi consolidat un ús privat i inadequat de l'espai fluvial. Però no només és l'ús, sinó que també convé gestionar les ribes per fer-les més resilents a les avingudes. I això s'aconsegueix millorant l'estructura i la composició del bosc de ribera. Com es pot veure, la gestió dels rius requereix una planificació molt acurada, una gestió activa i, sobretot, una tutela permanent.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / LA NOBLESA DE LA SENZILLESA

DOMÈNEC MOLI

En el curs normal d'una vida, trobes persones amb moltes ideologies diferents. Els estereotips de vegades embolcallen amb el mateix paper éssers que, en realitat, viuen als antípodes. És ben cert que les persones que suporten títols dits de noblesa o que, senzillament, posen un *de* entre nom i cognom, les imaginem senyors encarcarats, que miren la resta dels contribuents per sobre de l'espatlla. I cal mirar-les com si fossin de sucre, con dèiem quan érem petits. No freqüenten els llocs habituals que els ciutadans del carrer, com aquest faulista, solen habitar. S'ha creat envers aquesta gent un judici gratuït, una barrera invisible, com un vidre d'aparador, molt difícil de traspasar. De vegades, la imatge que se n'ha creat és real i respon a la manera de ser de molts membres del club de les medalles. Però no hi ha cap regla sense excepcions. Aquest faulista va tenir la sort de conèixer un home que era noble –descendent d'un llinatge que neix al segle XI–, més per la seva senzillesa de tracte que no pas pels seus títols, que també. Una persona que a més del *de* tenia el do de l'humanisme més entranyable. No vivia a Olot, on tenia un dels casals més notables de la ciutat, però hi venia sovint. I aquí era un caminant més pels carrers de la ciutat. Salutant i essent saludat. També se'l veia passar dins del seu cotxe, on transportava eines per treballar el camp.

Qualsevol que no el conegués podia pensar que es tractava d'un masover d'alguna masia que venia a mercat. Però també aquest possible clixé era fals.

Aquell senyor d'aparença senzilla era un intel·lectual que havia excel·lit en molts aspectes dins el món de la cultura. El seu afecte per l'art el va portar a obrir en els baixos del seu casal del carrer dels Clivillers una de les tretze galeries d'art que Olot va tenir per aquells anys. Era membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i membre de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona –una entitat de gran prestigi dins d'aquesta especialitat– i, com a tal, va connectar amb l'enyorat bibliòfil Miquel Plana per elaborar una edició monumental de *L'Atlàntida*, de Verdaguer. La seva relació amb el món de la cultura el va fer ser fundador i soci dels Amics dels Castells, entre altres activitats que portà a terme. Era també un home il·lustrat en el món de les ciències exactes. En aquest camp va assolir la carrera d'enginyer industrial. Però tot això i una munió de títols nobiliaris que la seva família manté des de 1796, concedits pel rei Carles IV, no arriben a fer-lo tan noble com la seva senzillesa, humanitat i amabilitat. Estic escrivint sobre Eduard de Balle, setè marquès de Vallgornera, que ens va deixar el propposat mes de maig de 2017.

TOT ÉS MENTIDA, LLEVAT DEL QUE ÉS VERITAT / DES DEL BRESSOL DE LA CIVILITZACIÓ

ÀGATA LOSANTOS (@agatalosantos)

12 de maig de 1918

Benvolguda Mela,

Espero que aquesta carta et trobi bé. La florida desenfrenada del maig sempre porta alegria, fins i tot en latituds septentrionals com les teves, i fa que el fred rigorós de l'hivern sembli cosa del passat. Avui, a més, t'escric des d'un lloc privilegiat, Villa Teresa, un hostel vora el mar a tocar de les ruïnes d'Emporion, a l'Empordà. Per aquesta antiga ciutat grega diuen que va arribar la civilització al nostre país, i m'agrada imaginar una possible relació de parentiu entre els qui despatxaven en aquelles primeres tavernes gregues i la Núria, l'enèrgica mestressa del nostre hostel. Avui, per celebrar que fa anys, la Núria ens ha volgut convidar a un gran tiberi que bé podria haver fet les delícies de Bacus, un dels déus que devien venerar a la ciutat romana descoberta una mica més amunt. Durant el dinar se'ns han sumat dos clients habituals de l'hostal, els impulsors d'aquesta prometedora excavació arqueològica: el gran Puig i Cadafalch, de qui sens dubte vas poder admirar algun dels edificis en la teva darrera visita a Barcelona, i el no menys gran, a la seva peculiar manera, Emili Gandia.

Però anem a pams: veig que aquesta carta, sens dubte influenciada per la tramuntana que tot ho esvalota, m'està sortint molt desendregada, i no és gens pròpia d'un home de lleis com jo. Possiblement, el vi amb què hem regat el dinar i les vistes aclaparadores del golf de Roses també hi tinguin a veure.

Les meves germanes, unes més des del cantó d'Artemisa i d'altres del de Dionís, sempre han estat molt aficionades a la mitologia grega, i feia temps que reclamaven una sortida familiar fins a les ruïnes d'Emporion, que tot just fa deu anys que es van començar a excavar i protegir. Gandia, el *charmant* arqueòleg autodidacte que és cada dia al peu de l'excavació, ens ha explicat a la sobretaula que durant segles els empordanesos, coneixedors de l'existència de les ruïnes, se n'havien anat servint per construir les seves pròpies cases, o per a altres finalitats menys nobles –ves que aquest hostel no estigui també construït amb fonaments grecs! Sembla que ara que comencem a pensar que Catalunya pot arribar a ser un país modern i culte, hem decidit mirar enrere per buscar l'embrió de tota civilització, que no pot ser un altre que la cultura grega clàssica, afirma en Gandia, convençut.

Les meves germanes han sortit un cop més a recórrer les ruïnes, imaginant les vides dels seus habitants, i jo aprofito per acabar aquesta carta, que enviaré immediatament per no arriscar-me a estripar-la demà al matí en veure-hi el desori d'aquesta meva escriptura automàtica. Amb la llum de tarda, el golf és encara més enlluernador, i em reca no trobar les paraules justes per descriure-t'ho. Tant de bo ens puguis venir a visitar pel meu casament i t'ho puguem ensenyar en persona.

Fins aleshores, s'acomiada de tu,

Xavier

BREVIARI

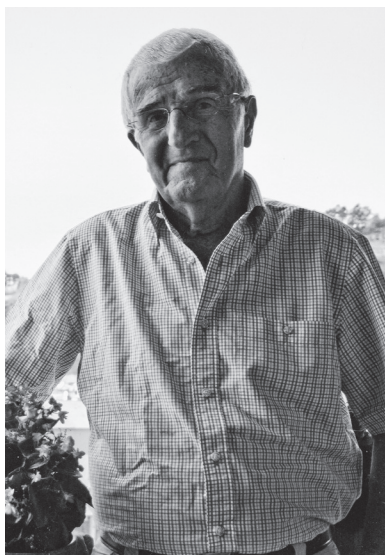
La segona Vitrina del Trimestre de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa de l'any 2018 estarà dedicada al **cinema a Olot** durant la Segona República. La mostra presenta una selecció de programes de pel·lícules projectades a Olot durant aquests anys procedents de la col·lecció particular de Jordi Pujiula, ara dipositada a l'Arxiu Comarcal. Els programes, alguns dels quals són exemplars únics, evidencien com el Teatre Principal i l'Ideal Park eren els escenaris de pel·lícules de tota mena, des dels grans èxits de Miriam Hopkins i Claudette Colbert fins a films de propaganda revolucionària durant la Guerra Civil. La mostra es podrà veure des del 13 d'abril fins al 29 de juny.

•••

Manuel Forcano, doctor en Filologia Semítica per la Universitat de Barcelona, ha publicat darrerament el llibre *Catalunya. 50 indrets jueus de l'edat mitjana* (Cossetània Edicions, 2017), que pretén fer visible una part del **passat jueu de Catalunya**, a partir d'alguns dels espais que van ocupar (fotografiats per Chopo García-Die), i resumir la documentació que es conserva sobre les seves activitats. Un dels llocs que apareix en el llibre és Besalú, que tenia la segona comunitat jueva més important de les terres gironines, tant pel seu pes demogràfic com per l'econòmic.

•••

El dissabte 14 d'abril tindrà lloc una nova edició del cicle **Itineraris Personals**, organitzat per l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa i l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, que en aquesta ocasió tindrà com a protagonista Margarida Casacuberta Rocarols (Olot, 1964), professora de literatura a la Universitat de Girona. Casacuberta explica que, últimament, la seva relació amb el "paisatge d'Olot" passa més per la literatura que no pas pel coneixement directe dels llocs, i, així, proposa un recorregut pel seu Olot des de la perspectiva de la literatura que aquells racons han generat al llarg del temps. Això sí, també aprofitarà per desgranar-hi algun record i invocar-hi algun fantasma. L'itinerari començarà a les 11 del matí, al carrer dels Sastres.

Com a espectador i seguidor del ventall d'activitats esportives i, més endavant, com a practicant des dels anys cinquanta del segle passat, he conegut i compartit experiències de l'esport en general a casa nostra amb moltíssims personatges que no necessàriament han destacat individualment com a esportistes d'èlit, però que sí que han deixat una petja important en el catàleg

de records dels més de vint esports diferents que, pel cap baix, hom recorda haver vist o haver participat activament en el seu desenvolupament com a fundador, espectador, jugador o directiu. Ha passat molta gent que ha viscut els diferents moments que comporta la gestió de qualsevol de les entitats que en la nostra joventut eren esbarjo i afició i també molta gent ha anat a veure la disputa de campionats i tornejos els dies festius, ja que en el record són presents les setmanes de treball de dilluns a dissabte inclosos i els diumenges de bàsquet o futbol, perquè ben poca cosa més hi havia en els anys cinquanta i seixanta.

I en aquest context, i situat ens els anys referenciats a Olot, hi havia un equip que, malgrat no tenir instal·lacions pròpies on competir, i com a anècdota segurament difícil d'igualar, desenvolupava la seva activitat dins un recinte

tan poc convencional com una plaça de braus. Allà s'hi van enquistar dues cistelles de bàsquet i el club de bàsquet del Centre Catòlic va viure en aquest recinte els moments més brillants de la seva història, en uns anys en què s'anava a jugar a Barcelona amb dos equips, l'A i el B, per aprofitar els desplaçaments i les despeses de viatge.

El Centre Catòlic era un club modest, però ambiciós. Sense aquesta empenta, difícilment l'equip de la Sisena Flota americana dels Estats Units aparcada a Barcelona, hagués acceptat jugar un partit amistós dins una plaça de braus.

Qui no recorda aquell equip americà que va aterrar una nit del mes d'agost de 1954 a la plaça de toros per jugar un partit amistós? Com a anècdota cal recordar que, arran d'aquesta visita, l'equip d'en "Non" Batlle va descobrir que els americans jugaven amb unes pilotes especials de làtex, a més de les tradicionals de cuir que s'utilitzaven al nostre país, mentre que els forans van descobrir que a Catalunya i a Olot hi havia molt bon vi, tan bo que algun dels jugadors americans van veure les estrelles duplicades.

Després de la retirada vingueren altres devocions, així com molts exjugadors que dedicaren les seves últimes energies a educar esportivament els jugadors més joves del planter que els havien de substituir.

Els homenatges, els reconeixements, les medalles i les recompenses han estat el colofó a una vida esportiva que era substituïda per altres activitats més assossegades, no tan competitives: la natació, el tennis, la muntanya i el senderisme són ara passatempers per no perdre la "forma" als 89 anys complerts. Això sí, les fotografies i els retalls de premsa fan revivre records i moments que ja no tornaran.

En "Non" Batlle ja forma part, per mèrits propis, de la nòmina d'il·lustres esportistes olotins.

EDUARD ARBÓS

ME'N RECORDO / 43

Recordo els gots de llet que ens donaven a l'escola. Recordo les cues a l'hora del pati per tenir un tros de formatge. Recordo que anàvem a Sant Esteve a fer el primer divendres sense haver menjat res. Recordo l'esmorzar a la granja Pujol després del primer divendres. Recordo les cavalcades de Reis quan hi anaven els soldats. Recordo els bombatxos que portàvem sota les faldilles a l'hora d'educació física. Recordo que al meu barri tots els passadissos tenien parterres amb flors. Recordo que compràvem llaminadures a la parada de can Gelonch. Recordo que fèiem la paga setmanal als magatzems Guitart per anar comprant roba. Recordo que ens banyàvem al riu i que portava molta aigua. Recordo les passejades carrer Major amunt i avall per veure qui ens interessava. Recordo que anàvem a veure el Ball Pla i quan vam decidir que no hi volíem anar més. Recordo les sessions de cinema als Catòlics i a l'Escola Pia. Recordo que anàvem amb bicicleta a la piscina

de les Tries passant sota els plàtans. Recordo les anades als prats de les Feixes i Coní per dinar amb la família i els veïns. Recordo que a l'estiu passava el repartidor de barres de gel. Recordo que els veïns ens trobàvem a la placeta per anar a marina amb l'autocar de l'Ayano. Recordo que les mares ens acompanyaven per anar a ballar a les festes dels barris. Recordo les festes del barri de Sant Miquel quan duraven quatre o cinc dies i s'omplia l'envelat. Recordo quan la mare demanava festa de la feina i fèiem el dijous llarder amb les amigues. Recordo l'olor de gasolina de l'estació d'autobusos quan marxàvem de bon matí per anar a estudiar a Girona. Recordo que per Setmana Santa visitàvem els monuments a les esglésies. Recordo unes reunions de noies a l'Hospici que volien canviar el món. Recordo que el diumenge al matí actuaven grups de música a la Indústria i que amb l'entrada hi havia un tiquet per votar els que més ens agradaven. Recordo l'oportunitat de conèixer gent

a les ballades de sardanes. Recordo les excursions de Setmana Santa quan tot estava tancat, fins i tot els cinemes, i a la ràdio només sonava música clàssica. Recordo que als Caputxins es van fer unes misses amb música que van ser quelcom més que una missa. Recordo les llargues assemblees de mestres al pavelló i les convocatòries de vaga. Recordo el local del carrer Mulleras que compartíem el sindicat unitari i el grup d'ensenyants. Recordo el que vam aprendre i descobrir quan es van organitzar les primeres escoles d'estiu de la Garrotxa. Recordo el camí a Ripoll per la carretera de la Cantina quan no hi havia marcades les ratlles divisòries. Recordo que al barri feien un concurs d'engalanar balcons i ens ajuntàvem tots els del carrer per fer-ho. Recordo la tornaboda a la font de la Salut i la baixada amb espelmes. Recordo que robava temps a la família per anar a reunions de fa anys que podrien ser d'ara.

LOURDES PUJADAS